
La integració de forasters a Barcelona: una aproximació a través dels informes de ciutadania, 1380-1420

Carolina Obradors Suazo*

Resum

La nostra comunicació vol ser una aproximació a com es vivia el fenomen de la mobilitat social a Barcelona entre els segles XIV i XV des d'una perspectiva històrica. Pretenem de recrear el diàleg entre ciutadania i estrangeria, un diàleg que ens pot ajudar a valorar l'obertura i solidaritat barcelonines del moment. Els informes de ciutadania conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona es presenten com una font ben sòlida d'estudi. De les paraules dels testimonis que faciliten informació sobre forasters establerts a Barcelona se'n dedueixen relacions, preocupacions, interessos i sentiments. A partir d'aquests vincles que es revelen entre línies, sistematitzarem una sèrie d'estratègies d'integració social que podrien haver emprat els forasters de la Barcelona del tombant del segle XIV. Hi destaquen estratègies d'arribada (com la recerca prèvia d'un protector i d'un habitatge) o estratègies de diàleg, centrades en l'acceptació d'unes sòlides xarxes de solidaritat veïnals i professionals, el matrimoni o la col·laboració en esdeveniments cívics. Finalment, fem una primera aproximació als possibles valors afegits que, més enllà dels beneficis econòmics, podien amagar-se darrera de la integració jurídica que significava la concessió de la carta de ciutadania. L'acceptació o exclusió del foraster tradueix mentalitats, però ens endinsa, alhora, en les vicissituds polítiques i econòmiques d'una societat. Així, a mesura que van agreujar-se les crisis del segle XV, Barcelona canvià la seva natural obertura i acceptació de l'estranger per un comportament més proteccionista. El foraster es consolida, per tant, com un subjecte històric clau que cal revalorar a l'hora d'encarar unes èpoques de transició complexes, com el segle XV, o inquietants, com les nostres.

Resumen

Nuestra comunicación quiere ser una aproximación a cómo se vivía el fenómeno de la movilidad social en Barcelona entre los siglos XIV y XV desde una perspectiva histórica. Pretendemos recrear el diálogo entre ciudadanía y extranjería, un diálogo que nos puede ayudar a valorar la apertura y solidaridad barcelonesas del momento. Los informes de ciudadanía conservados en el Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona se presentan como una fuente sólida de estudio. De las palabras de los testigos que facilitan información sobre forasteros establecidos en Barcelona se deducen relaciones, preocupaciones, intereses y sentimientos. A partir de estos vínculos que se revelan entre líneas, sistematizaremos una serie de estrategias de integración social que podrían haber utilizado los forasteros de la Barcelona del final del siglo XIV. Allí destacan estrategias de llegada (como la búsqueda previa de un protector y de una vivien-

* Universitat de Barcelona (Màster d'Estudis Històrics).

da) o estratègies de diàleg, centrades en la acceptació de unas sòlides xarxes de solidaritat veïnals i professionals, el matrimoni o la col·laboració en esdeveniments cívics. Finalment, fem una primera aproximació a los possibles valors afegits que, més allá de los beneficis econòmics, podien esconder-se darrere de la integració jurídica que significava la concessió de la carta de ciutadania. La acceptació o exclusió del forastero tradueix mentalitats, pero nos introdueix, al mateix temps, en las vicissituds polítiques i econòmiques de una societat. Así, a medida que fueron agravándose las crisis del siglo xv, Barcelona cambió su natural apertura y aceptación del extranjero por un comportamiento más proteccionista. El forastero se consolida, por tanto, como un sujeto histórico clave que hay que tener en cuenta a la hora de encarar unas épocas de transición complejas, como el siglo xv, o inquietantes, como la nuestra.

Plantejaments inicials

L'àgil mobilitat social s'ha convertit en un dels trets definidors de les societats actuals. És, d'una banda, un factor d'enriquiment cultural, mentre que, de l'altra, la integració de la immigració del Tercer Món s'afirma com una de les problemàtiques socials més greus del segle XXI. L'estranger, el foraster,¹ es perfila, per tant, com una figura clau a l'hora d'estudiar i comprendre les societats del present i, potser també, les del passat.

Des de la sociologia, el filòsof Georg Simmel situa l'estranger en el si de les relacions humanes i insisteix en la idea que els llaços que es creen entre ell i el seu nou grup social configuren un model de conducta en el qual l'estranger és percebut, alhora, com a proper i llunyà. És «un membre orgànic del grup social»,² tot i que s'hi hagi afegit de manera «inorgànica». Simmel insisteix, per tant, en el fet que l'estranger, una figura profundament ambigua, plena de contrastos i dualitats, no pot entendre's sense el grup social en el que s'instal·la: «L'estranger [...] no deixa de ser un membre del grup mateix».³

Així, la sociologia ens fa veure amb claredat que el foraster no pot estudiar-se sense la seva inherent integració, positiva o negativa. Ser foraster és ser rebut o rebutjat, estimat o marginat; és, sobretot, l'experiència d'un diàleg entre dos. Seguint aquesta teoria, centrarem aquesta aproximació a la realitat forastera de la Barcelona baixmedieval en els esforços i estratègies d'integració dels forasters i, evidentment, ja que parlem de diàleg, també en la reacció de la ciutadania barcelonina, en les seves voluntats d'acollida, control o protecció. En definitiva, veurem com l'estudi de l'estrangeria ens endinsa en la quotidianitat de les relacions humanes. Amb el resseguiment de personatges concrets, remarcarem com la història ens permet jugar entre singularitat i conjunt, entenent fenòmens i dinàmiques a partir de recorreguts personals. Des de la sociologia, l'estranger no

1. Entenem per "estranger" aquell que prové d'un altre país i per "foraster" aquell que, al marge de les distàncies, és forà respecte a una localitat concreta. Els dos termes tracten, per tant, dimensions geogràfiques diferents. Alhora, podríem considerar que, des d'un punt de vista teòric, "estranger" és un terme propi de la sociologia, mentre que "foraster" té, potser, una dimensió més històrica.
2. Georg SIMMEL, «The Stranger», dins Kurt WOLFF, *The Sociology of Georg Simmel*, New York, Free Press, 1950 (consultable a la pàgina web: homepage.newschool.edu/quigley/vcs/simmel-stranger.pdf).
3. SIMMEL, «The Stranger...».

es concep individualment.⁴ La història, però, permet recuperar les voluntats i projectes de vida, les pors i fortunes d'alguns dels forasters que arribaren a la Ciutat Comtal entre 1395 i 1420.

Els informes de ciutadania, conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, ens han permès dur a terme aquest tipus d'aproximació. Aquest fons abasta l'arc cronològic que s'estén entre 1375 i 1457 i recupera els interrogatoris que els consellers de la Ciutat feien a coneguts, veïns, familiars i amics de tots aquells individus que requerien la carta de ciutadania, amb l'objectiu d'investigar si els interessats complien amb els requisits de la ciutadania, és a dir, l'establiment fix a la ciutat, l'exercici d'un ofici i, preferiblement, el manteniment d'una família. Amb el compliment d'aquests preceptes i comprant la carta de ciutadania, hom podia esdevenir ciutadà de Barcelona, adquirint, així, una condició jurídica de prestigi i, sobretot, reduccions remarcables en el pagament de taxes per l'entrada i sortida de mercaderies.

Aquesta font ja va ser ben explotada per Eulàlia Duran en la seva tesi de llicenciatura, inèdita, l'any 1957. A *Apuntes para un estudio sobre la obtención de la ciudadanía en Barcelona a fines de la Edad Media 1375-1457*, Duran va realitzar un buidatge i anàlisi exhaustius de tots els informes i registres, que ens ha estat molt útil a l'hora de copsar el conjunt de la font que volíem treballar i d'endinsar-nos en el context socioeconòmic de la Barcelona de l'inici del segle xv.

L'aproximació que presentem aquí té, però, un abast cronològic molt més reduït i, alhora, una intenció diferent.⁵ Es tracta d'analitzar amb cura les relacions que s'endevingueren entre els interessats forasters i els seus testimonis barcelonins, per tal de deduir-ne els principals models i estratègies d'integració que es donaren a la Barcelona de l'inici del segle xv, utilitzant una mostra de quaranta-quatre informes realitzats entre 1395 i 1420. Més concretament, hem optat per centrar-nos, de manera exclusiva, en aquells forasters procedents d'altres punts de la mateixa Corona d'Aragó, que, de fet, eren els més nombrosos.

El context: l'estrangeria a Barcelona a la fi de l'Edat Mitjana

Nucli receptor, sobretot i des del segle xii, d'italians i occitans,⁶ Barcelona es consolidà durant els últims segles medievals –així ho demostren els informes de ciutadania– com un centre especialment atractiu per a altres individus del mateix Principat de Catalunya. Ens trobem, sobretot, amb fills de pagesos desarrelats per la institució de l'hereu i que buscaven noves alternatives a ciutat, habitants de la costa que fugien de l'amenaça pirata i pagesos desemparats que, supervivents de les fams i epidèmies de la segona meitat del segle xiv, intentaven refer llurs vides en una Ciutat Comtal que encara irradiava dinamisme. Aquests processos accentua-

4. SIMMEL, «The Stranger...», pàg. 3.

5. Aquesta comunicació és resultat del treball de curs *Els forasters a la Barcelona de principis del segle xv (1380-1420)* de l'assignatura «Viure a l'Edat Mitjana» del Màster d'Estudis Històrics de la Universitat de Barcelona, curs 2008-2009. Va ser tutoritzat per la doctora Teresa Vinyoles i orientat també per la doctora Roser Salicrú.

6. Carme BATLLE, «La presenza degli stranieri a Barcellona nei secoli XII e XIII», dins *Dentro la città. Stranieri e realtà urbane nell'Europa dei secoli XII-XVI, Convegno Internazionale del GISEM (Venezia, 1984)*, Napoli, Università di Pisa, 1989, pàg. 87-110.

ren, així, el contrast progressiu que es donaria fins a la segona meitat del segle XV entre un camp abandonat i una capital activa, poblada i dinàmica.⁷

Sembla, per tant, que, malgrat la crisi del segle XIV, la ciutat de Barcelona acceptà aquest potent flux de població forastera, ja que, dissimulant les deficiències demogràfiques que les pestes i les fams havien provocat, li permeté endarrerir els efectes de la crisi i mantenir el seu ritme econòmic.⁸

De tota manera, el flux foraster va provocar una massificació de població urbana que, afegint-se a la baixa producció rural, va provocar un desequilibri entre població i recursos. En aquest context, part dels forasters van acabar convertint-se en elements desarrelats que despertaren la preocupació de les autoritats municipals. Així, el 1374 es proclamà una primera limitació de la immigració.⁹ Malgrat l'aparent obertura jurídica, el Consell de Cent es reservava, per tant, un dret de control estricte sobre el conjunt foraster, que s'aniria accentuant a mesura que la crisi arribés amb més força a la ciutat.

Deixant de banda, però, aquestes perspectives de caire econòmic i polític, aquí ens limitarem a donar una perspectiva més humana i quotidiana de la qüestió, partint d'uns informes de ciutadania que ens empenyen a creure que Barcelona i, si més no, els barcelonins, esdevingueren, durant els primers anys del segle XV, un escenari prou ampli per als forasters provinents d'altres punts de la mateixa Corona d'Aragó. Quins foren i com actuaren els protagonistes d'aquest decorat acollidor però inestable, receptiu però canviant?

Forasters a Barcelona. Models

ELS MERCADERS

Els mercaders eren el grup protagonista dels informes, ja que constituïen el sector més interessat en aconseguir la carta de ciutadania, de cara, sobretot, a poder gaudir de la sèrie de privilegis econòmics que implicava. Així, dels quaranta-quatre informes treballats, vint pertanyen a mercaders de procedència diversa que, com a tals, s'instal·laven, primordialment, en els dinàmics voltants de Santa Maria del Mar. Un cop a Barcelona, les possibilitats i diversitats de l'ofici oferien al mercader foraster la possibilitat de mercadejar en viatges de llarga o mitjana distància o, també, l'opció més estable de muntar una botiga on vendre els seus productes. Entre els informes treballats, hem trobat tots dos casos.

El 1406, en el moment de demanar la ciutadania, en Joan Vila,¹⁰ procedent de Sant Feliu de Guíxols, es trobava absent de Barcelona, de viatge a Sicília. Per la seva banda, el 19 de desembre de 1415, els testimonis reconeixien que Bernat Pellicer «fa sos bons viatges».¹¹ Amb un peu a Barcelona i l'altre al Mediterrani,

7. Albert GARCIA ESPUCHE i Manuel GUÀRDIA I BASSOLS, *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, La Magrana, 1986, pàg. 20-21.
8. Teresa VINYOLES, *La vida quotidiana a Barcelona vers 1400*, Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1985, pàg. 78-79, i GARCIA ESPUCHE i GUÀRDIA I BASSOLS, *Espai...*, pàg. 19-21.
9. Carme BATLLE, «Expansió i alternances de la població de Barcelona i el pla a la Baixa Edat Mitjana», dins *Actes del segon Congrés d'Història de Barcelona*, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1989, pàg. 15.
10. *AHCB* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1C-V, *Miscel·lània*, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 16-IV-1406.
11. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 19-XII-1415.

aquests mercaders itinerants, agents de riquesa per a la ciutat, obtenien sense gaire problemes la integració jurídica¹² que els concedia el Consell de Cent; però segurament llur integració social quedava més qüestionada, a causa d'un arrelament quotidià evidentment més dèbil. Així, malgrat més de deu anys de residència a Barcelona, els testimonis de Bernat Pellicer, tots mercaders com ell, eren incapaçs d'afirmar si es guanyava la vida amb les seves despeses o depenia de les del seu oncle. Un fet curiós, tenint en compte que, en la majoria dels informes, els testimonis responien amb seguretat quan se'ls preguntava sobre la manutenció de l'interessat.

Els informes documenten també la presència de mercaders més sedentaris que muntaven botigues a la ciutat per vendre-hi mercaderies diverses. Joan Draper, procedent de Palou, muntà la seva pròpia botiga per vendre-hi panses, figues, arròs i vi.¹³ Cal suposar que aquests mercaders-botiguers varen establir un contacte més quotidià amb els veïns i, segurament, una integració social més reeixida, ja que no només eren agents de riquesa, sinó també de dinamisme i transacció quotidiana. De fet, els testimonis de Draper eren ja molt més diversos. No només trobem mercaders sinó també sabaters i un especier.

De tota manera, viatjant o muntant botiga, els mercaders s'ajuntaven sempre entre ells, no tant guiats per la procedència com per una dedicació a la vida d'aventura i transacció. Antic Elies Descabot i Oliver Burgués compartien alberg al carrer d'en Malla¹⁴ i sembla que la família Claris comptava des de feia ja molts anys amb l'hospitalitat dels Cardona, mercaders com ells.¹⁵ Amb un interès primordialment econòmic, els mercaders jugaven hàbilment amb la integració i la segregació, endinsant-se en una densa xarxa de professionals del comerç en el si de la qual podien assegurar sortides per a les seves mercaderies i consolidar la seva presència a la ciutat, que, a causa de viatges i absències, podia ser contestada. Així, ens trobem amb mercaders forasters que eren membres actius de companyies i societats de mercaderia. Cal destacar el cas d'en Pere Cirera,¹⁶ mercader procedent de Solsona que, associant-se amb una de les famílies mercaderes més influents de la ciutat, els Junyent, va aconseguir esdevenir membre d'una de les més riques i prestigioses companyies draperes de Barcelona, documentada des de principis del segle xv,¹⁷ i així, doncs, integrar-se en l'elit socioeconòmica de la ciutat. Joan Draper, Joan Vila, Pere Cirera, entre molts d'altres, se'ns presenten com exemples diversos d'un mateix model, el de l'home eminentment independent que, acostumat al canvi i la itinerància, mesurava la seva integració i relacions en funció dels interessos econòmics, els èxits i els beneficis. Era un tipus d'home intel·ligent i emprenedor, segurament oportunista i curiós, que la ciutat, rica i dinàmica, acollia amb els braços oberts, com un instrument cabdal per perpetuar el seu ritme eufòric i frenètic.

12. El mercader Pere Cerdunya, de Berga, rep la ciutadania el març de 1411, quatre mesos després d'haver llogat un alberg a Barcelona i cinc dies després d'haver-hi arribat personalment (AHCB, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 17-III-1411).
13. AHCB, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 18, 19 i 22-VIII-1413.
14. AHCB, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 28-X-1405.
15. AHCB, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 5-VII-1415.
16. AHCB, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 24-X-1409.
17. Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona, Curial, 1977, pàg. 549-550, fa un seguiment d'aquesta companyia, a partir dels protocols notariais de Bernat Nadal.

ELS PROFESSIONALS DE LA MAR

Mariners, patrons de barca o pescadors són el segon grup més representat en els informes de ciutadania i resulten del nostre interès, ja que varen conformar, al barri marítim de Barcelona, una comunitat formada, sobretot, per forasters.

Procedents de pobles com Pineda, Lloret, Badalona o Sitges, aquests individus arribaven al port de Barcelona pensant que hi podrien trobar unes condicions de vida més beneficioses. Això no obstant, la vida del mariner a Barcelona continuava essent ben dura. Hi trobava la possibilitat d'enrolar-se en viatges de llarga o mitjana distància, ben remunerats, però, alhora, llargs i pesats, on patia la falta d'higiene de les naus, la mala alimentació i el perill del naufragi.¹⁸ Viatger incansable, habitant dels ports, acostumat a viure entre naus i mercats, el mariner vivia, però, en la desconsideració i la humilitat. Per a ell, l'obtenció de la ciutadania podia suposar una promoció social, però, alhora, sobretot, econòmica, ja que li permetia d'evitar el pagament de les taxes d'entrada i sortida de les mercaderies i, per tant, aprofitar els seus viatges mercadejant.

No obstant, viatges i absències podien posar en joc l'estabilitat necessària per obtenir la ciutadania. Així, en el si d'unes dures condicions de vida, la família cobrava un sentit i importància particulars, ja que esdevenia el símbol del compromís que el mariner tenia amb la ciutat de Barcelona, malgrat les absències. Per tant, el reconeixement del mariner i, a posteriori, la seva possible consideració jurídica, descansaven en la presència estable de dona, mare, fills o germans a ciutat. Per exemple, el 1416, Pere Novella,¹⁹ patró de barca procedent de Sitges, vivia a Barcelona des de feia tres mesos quan, el 6 de maig, en el moment de demanar la carta de ciutadania, els veïns van poder afirmar que feia vint dies que havia fet venir a la seva dona i els seus fills. És potser aquest caràcter simbòlic de la família el que explica que haguem de parlar d'una integració amb una certa tendència segregativa. En efecte, mariners, pescadors i patrons de barca solien casar-se amb filles i germanes d'altres professionals de la mar, conformant-se, així, una comunitat prou endògamica.²⁰ Per exemple, Joan Saitó es va casar amb la filla d'un mariner de Pineda,²¹ i Gabriel Covaner festejava amb la filla «d'un hom de la Ribera».²² En un marc d'humilitat i precarietat, en un context d'immigració i inestabilitat, la família marinera tenia la funció de compensar la incertesa amb una estructura i un funcionament regulat que perpetuava l'ofici al ritme que l'arrelava a un espai determinat, el barri de la Ribera.

De tota manera, Gabriel Covaner²³ s'escapa del model, presentant una alternativa d'integració marinera. Remença redimit del paborde de Lloret, Gabriel abandonà la llar familiar ben jove per emigrar cap a Barcelona, amb la clara intenció no tant d'adaptar-se a la vida humil del mariner de la Ribera, sinó més aviat de prosperar. A l'espera de poder donar el salt cap a la professió mercadera, visqué al cor de la Ribera, però es va mantenir solter, llogà una habitació i una botiga on poder

18. Carme BATLLE i Teresa VINYOLES, *Mirada a la Barcelona medieval des de les finestres gòtiques*, Barcelona, Dalmau, 2002, pàg. 74.

19. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 6-V-1416.

20. BATLLE i VINYOLES, *Mirada...*, pàg. 71.

21. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 30-IV-1407.

22. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 12-II-1414.

23. Teresa Vinyoles fa referència a aquest personatge a Teresa VINYOLES, «La vita quotidiana della gente di mare. Esempi barcellonesi dei secoli XIV-XV», *Medioevo. Saggi e Rassegne*, 21 (1996), pàg. 9-36.

emmagatzemar les seves mercaderies i es construï una barca pròpia. Es tractava d'una vida de transició per a un home emprenedor. No era, però, un cas aïllat. En el seu estudi de tot el fons, Eulàlia Duran va documentar més casos d'homes com en Gabriel que, empesos per l'ambició, la constància i l'esforç, van intentar fer de llur humil professió d'origen una plataforma d'ascens social, un ascens que els podia ser molt més fàcil en el marc d'un port d'importància com Barcelona.

ALTRES MODELS

A partir dels informes de ciutadania, mercaders i mariners es revelen com els principals forasters de la Barcelona de l'inici del segle XV. Però, al marge d'aquests sectors, els informes revelen també una presència notable de menestrals diversos, procedents, en la seva majoria, del Vallès Oriental. Individus vinculats al món del tèxtil i, també, blanquers, vidriers o mestres de cases que arribaven a Barcelona amb la intenció de trobar un mercat de sortida més lucratiu per a llurs produccions.

Hi trobem, també, llauradors o agricultors. La gran majoria procedien de viles com Sarrià, ben properes a Barcelona, on, com a pagesos lliures, posseïen masos i terres. Un cop a Barcelona, compraven albergs a la zona de l'actual Raval, sense abandonar, però, llurs possessions. Mentre la majoria de la població barcelonina llogava les seves vivendes, alguns llauradors, com ara Bernat Muntmany,²⁴ o Marc Sarrià,²⁵ entraven en el mercat immobiliari especulatiu, comprant més d'un alberg, per tal de viure en un i llogar els altres. Solien ser, per tant, pagesos benestants que vivien de manera itinerant entre les seves possessions i Barcelona, on, segurament, comptaven poder vendre beneficiosament les seves produccions. Per compensar les seves absències, intentaven deixar la casa de Barcelona ocupada per un membre de la família –en Bernat Vidal²⁶ hi deixà la seva cosina– o bé per tercers que tenien cura de la casa i els la guardaven. Com els mercaders, per obtenir la carta de ciutadania, podien, per tant, intentar salvar els inconvenients de la inestabilitat. Els mercaders, però, comptaven, quasi per defecte, amb la valoració positiva de les institucions, mentre que els pagesos havien de conquerir, primordialment, el favor dels seus veïns i dur a terme, en conseqüència, una integració social basada essencialment en el dia a dia. Així, entenem que alguns d'aquests pagesos esperessin molts anys abans de demanar la carta de ciutadania, fins a fer-se conèixer pels veïns. En Galceran Amat²⁷ necessità setze anys, en Bernat Muntmany deu.

La presència de pagesos a Barcelona estava, però, ben diversificada. Al costat d'aquesta pagesia benestant, hi trobem també realitats més humils, entre les quals destaquen els pagesos de remença. Alguns d'entre ells havien pogut redimir-se prèviament; d'altres, menys sortosos, no havien pogut pagar la remença i fugien cap a Barcelona. En aquest sentit, un dels casos més entranyables és el de Salvador Ros,²⁸ procedent de Pineda. Serf de la gleba sense els recursos necessaris per pagar-se la remença, en Salvador va optar per fugir i construir la seva pròpia llibertat. A Barcelona, va trobar Antoni Feiner, mestre de cases, disposat a ensenyar-li l'ofici i a donar-li, després de tres anys d'aprenentatge, la mà de la seva filla.

24. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 21-I-1395.

25. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 10-X-1415.

26. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 8-II-1413.

27. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 10-V-1408.

28. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 5-VII-1409.

A causa de la seva situació d'ambigua legalitat, un cop a Barcelona els pagesos de remença fugits devien esforçar-se, potser més que els altres col·lectius, en dur a terme una integració quotidiana reeixida que podia passar per la reorientació professional. En certa manera, estaven condemnats a integrar-se, sense opció al suport de cap tipus de comportament segregatiu, ja que, precisament, volien dissimular i canviar llur identitat. El pas cap a la identitat ciutadana, l'única que els podria assegurar la llibertat, era llarg i pesat, d'un any i un dia sense requisicions com a mínim.²⁹ Només aleshores esdevenien lliures i podien optar a ser ciutadans, ja que la llibertat era requisit indispensable del ciutadà.³⁰ El premi de la por, la paciència i l'esforç era, però, molt més simbòlic i important que el que podien esperar altres col·lectius: la llibertat.

Procés i estratègies d'integració

Condicció jurídica i professions incidiren, per tant, en la integració de tots aquells forasters que arribaren a la Ciutat Comtal. No obstant, hem documentat també estratègies d'integració intersocials i interprofessionals –senzillament: humanes– que, en la seva gran majoria, es reproduïen encara entre els immigrants dels nostres dies. Resseguir aquestes estratègies a partir de les relacions i moments de vida que s'endevinen en els informes ens ha portat a establir una lògica cronològica entre elles, aventurant, per tant, aquí, una espècie de “procés” d'integració que comptaria amb quatre etapes: arribar, ser acollit, integrar-se en la quotidianitat i, finalment, esdevenir ciutadà de Barcelona.

ARRIBAR

Sovint, el diàleg entre foraster i ciutadans s'establia ja abans de l'arribada del nouvingut. En efecte, abans de traslladar-se, els forasters establien contactes previs, aconseguint així a la ciutat una espècie de protector i referent de menys o més rellevància. Els informes permeten distingir dos tipus de contactes: els familiars i els que venien marcats per l'amistat.

Els contactes familiars solien ser relativament llunyans, ja que els immigrants venien a Barcelona deixant enrere els seus nuclis familiars més bàsics o se'ls emportaven amb ells. Així, contactar a Barcelona amb un familiar podia significar retrobar-se amb cosins, cunyats o tiets. En el moment de demanar la carta de ciutadania, el desembre de 1415, Bernat Pellicer portava més de deu anys continuus vivint amb el seu oncle, Berenguer Esteve, mercader i ciutadà honrat de la ciutat.³¹ Així, podia tenir la sort de comptar amb el suport d'una persona d'influència. No tots tenien familiars tan ben posicionats, però qualsevol ajut podia resultar profitós. Joan Massot,³² doctor en decrets procedent de Perpinyà, va contactar prèviament amb el

29. Eulàlia DURAN, *Apuntes para un estudio sobre la obtención de la ciudadanía en Barcelona a fines de la Edad Media 1375-1457*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1957, tesi de llicenciatura inèdita, pàg. 47 (la dada procedeix de Jaume VICENS VIVES, *Historia de los remensas el siglo xv*).

30. DURAN, *Apuntes...*, pàg. 46.

31. AHCB, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania, 1375-1420*), 19-XII-1415.

32. AHCB, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania, 1375-1420*), 24-IV-1416.

seu cunyat, el mercader Bernat Perarnau, que seria l'encarregat de buscar-li un alberg.

Suggeríem també la via de l'amistat. En el seu desinterès, en la seva preocupació i altruisme, l'amistat ens porta al cor de les relacions humanes i ens apareix, en definitiva, com un dels sentiments cohesionadors de les societats, capaç de traspassar les barreres del temps i la distància. És aquesta una idea ingènua de l'amistat, que, tanmateix, es percep, tot i que feblement, entre alguns d'aquests catalans del 1400.

Francesc Cerc³³ es traslladà a Barcelona, des de Lloret, seguint el consell de Pere Ferrer, pescador i ciutadà de Barcelona. No sabem quins ajuts va prestar Pere Ferrer al seu amic Francesc, però sembla innegable que, si Francesc va gosar abandonar el seu món i canviar el seu espai, el seu habitatge i el seu entorn social, no només havia d'estar atemorit per la pirateria islàmica, sinó que també devia sentir una profunda confiança envers el seu conegut barceloní. Ara bé, les relacions d'amistat que més ens han emocionat són les que semblaven existir entre Joan Saitó i Francesc Ferran, mariner i ciutadà de Barcelona, «batejats en les mateixes fonts».³⁴ Francesc parla amb emoció del seu amic Joan, remarcant que el coneix de tota la vida i insistint sobre el fet que, tot i que hagués estat home de remença, es va poder redimir legalment. Entre línies, hom percep les ganes i la voluntat de Francesc d'ajudar l'amic.

Comptant amb un protector de qualsevol tipus, les primeres passes a la ciutat esdevenien més fàcils. Entre elles, s'imposava l'exercici d'una professió i, també, l'obtenció d'un habitatge estable amb el qual el foraster pogués quedar identificat. Adquirir un habitatge a la Barcelona del segle XIV suposava integrar-se en un mercat immobiliari que, monopolitzat pels estaments privilegiats, reposava en el lloguer i el sots-establiment.³⁵ Un mercat saturat, basat en l'especulació que, segons s'aprecia a través dels informes de ciutadania, sembla que es va perpetuar durant els primers anys del segle XV i que es va veure afavorit per l'arribada d'uns forasters que esdevenien propietaris en molts pocs casos. Així, sobre els quaranta-quatre informes estudiats, només hem identificat nou propietaris, la majoria pagesos benestants.

Com a diàleg, la integració és un procés interactiu; hom ha d'adaptar-se i, també, despertar la simpatia dels que es troben al seu voltant, manifestant els seus esforços per fondre's en el dia a dia urbà. En aquest sentit, destaca la teatralitat d'alguns forasters a l'hora d'instal·lar-se a Barcelona. Omplien llurs cases de robes i altres objectes. Així, els barcelonins, que vivien i convivien al carrer, veritables observadors de l'entorn, eren, més tard, capaços de recordar aquesta voluntat per construir no només un nou habitatge, sinó una nova llar. En boca d'un dels seus testimonis, Guillem Miró, «tot lo dia se pobla [...] de lits e de caixes e de tot ço que ha necessari».³⁶

33. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 9-VII-1408.

34. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 30-IV-1407.

35. José-Ramón JULIÀ VIÑAMATA, «La enfiteusis como factor transformador del paisaje en la Barcelona de principios del siglo XIV», *Universitas Tarraconensis*, X (1991), pàg. 129-150.

36. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 22-III-1415.

SER ACOLLIT: DESENVOLUPAMENT I FUNCIONAMENT DE LES XARXES DE SOLIDARITAT

La màxima expressió, però, del diàleg entre ciutadans i forasters rau en l'existència i funcionament de les xarxes de solidaritat, ben evidents a través dels informes de ciutadania. Relacionar les adreces o professions dels testimonis amb les dels interessats i remarcar fins a quin punt la majoria dels testimonis eren favorables a l'obtenció de la ciutadania permet evidenciar com s'activaven aquestes xarxes de solidaritat –familiars, veïnals o professionals– en el moment d'ajudar un foraster.

En aquest sentit, un dels casos més interessants és el de Bernat Jeroni,³⁷ ja que reuneix alhora la solidaritat familiar, veïnal i professional. D'una banda, estava hostatjat a casa del seu cunyat, el broquerer Pere Sabater. De l'altra, va poder comptar amb el suport d'altres broquerers que, molt possiblement, eren, alhora, companys de feina i veïns de Pere Sabater. Els informes suggereixen, sobretot, l'existència d'una forta solidaritat veïnal. Molts testimonis vivien en els mateixos carrers o, fins i tot, a les mateixes cases que els interessats, i no dubtaven en afirmar que els seus veïns mereixien «ser haüts» com a ciutadans de Barcelona. Així, Barthomeu Vilar,³⁸ mercader de Vilanova i la Geltrú, resident a la plaça de la Blanqueria, va poder defensar les seves pretensions a la ciutadania gràcies a testimonis de blanquers i, presumim, per tant, veïns. A partir d'aquestes xarxes de favors veïnals, professionals o familiars, els forasters podien teixir la seva pròpia integració amb més confiança.

INTEGRAR-SE

La recerca d'un ofici i d'un habitatge eren mecanismes d'integració primordials a partir dels quals el foraster s'identificava amb un espai i un veïnatge en particular, introduint-se en unes potents xarxes de solidaritat que, pel que sembla a través dels informes, absorbien la major part dels forasters. Tot aquest procés s'enriquia amb estratègies més puntuals però no pas menys profitoses, que hem trobat repetidament documentades en els informes: el matrimoni amb una barcelonina, el pagament d'impostos i la participació en esdeveniments com les festes anyals, arran de les quals els forasters podien integrar-se en el ritme i el cicle festiu de la ciutat.

Una gran part dels forasters que arribaven a Barcelona eren ja pares de família i venien a la ciutat amb fills i mullers. No obstant, aquells que encara eren solters veïen en el matrimoni amb una barcelonina una opció d'or, ja que esdevenien veritables caps de noves famílies barcelonines i podien culminar, així, si més no, llur integració social. Aquestes eren segurament les intencions de Gabriel Covaner, festsentant, com hem dit abans, amb «la filla d'un hom de la Ribera», i d'en Salvador Ros, casant-se amb la filla del seu mestre.

La contribució a les càrregues fiscals de la ciutat era, també, una de les manieres emprades pels forasters que volien integrar-se amb èxit.³⁹ En efecte, feien així pública demostració de la seva voluntat de comprometre's amb la ciutat d'una

37. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 11-III-1407.

38. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 23-VI-1414.

39. Problema ambigu, ja que el model de carta de ciutadania –conservada als registres de ciutadania– suggereix que el pagament de les càrregues fiscals era indispensable per al ciutadà però, alhora, pròpia tant d'habitants com de ciutadans. És, però, un aspecte que apareix de manera puntual en els informes i que ens ha trasmes la impressió que, al marge que fos o no un deure de tots els habitants, devia ser, si més no per als barcelonins, una mostra de la integració dels forasters.

manera estable, mentre es guanyaven, doncs, segurament, el suport institucional del Consell de Cent i el favor veïnal. Aquesta maniobra es documenta, però, en pocs casos, i deuria ser pròpia dels forasters més benestants; els mercaders Antic Elies Descabot i Bartomeu Claris, o els pagesos Joan Bou⁴⁰ i Marc Sarrià, entre ells.

Les quatre festes anyals –Pasqua, Cinquagesma, Nadal i una quarta festa, pròpia de cada ciutat de la Corona–, fixades el 1200 com a pilars del calendari festiu de la Corona d’Aragó per Pere el Catòlic,⁴¹ van esdevenir una espècie de factor d’identitat. Percebem, a través dels informes, que l’individu quedava vinculat a l’espai on celebrava aquestes festes anyals, més enllà de la procedència real o de possibles absències i viatges marcats per la professió. Així, els testimonis consideraven que Francesc Satorra,⁴² vidrier, podia ser considerat ciutadà de Barcelona ja que, malgrat la inestabilitat de la seva residència –vivia entre Barcelona i Bigues, on tenia el seu forn de vidre–, passava totes les festes anyals a la Ciutat Comtal. Sempre afavoridors, sembla que els testimonis, els barcelonins, agraiïen aquest esforç i interès per compartir llurs festes, celebracions i alegries. La solemnitat de les festes anyals en el marc de la Corona d’Aragó baixmedieval⁴³ explica que es poguessin presentar com a element de contrapès enfront de ritmes de vida itinerants i de domiciliacions inestables.

ESDEVENIR CIUTADÀ DE BARCELONA

Molts dels individus que hem resseguit aquí demanaren la carta de ciutadania quan ja disposaven a Barcelona d’oficis consolidats, habitatges segurs i un entorn que havia esdevingut familiar. La majoria, per tant, pretenia arribar a la integració jurídica que suposava la concessió de la carta de ciutadania després d’haver aconseguit un mínim d’integració social, després d’haver-se fos en les estructures socials i la dinàmica econòmica, lúdica i religiosa de la ciutat.

Alguns individus, però, demanaren la carta de ciutadania tot just després d’haver arribat a la ciutat. Ens trobem, per tant, amb dos models d’integració. El primer, més natural, consistia en dotar de dignitat jurídica una identitat que ja estava guanyada; el segon, pretenia assegurar una posició incontestable abans d’emprendre la difícil tasca d’integrar-se en un entorn socioeconòmic. Sembla que la gran majoria optava per la primera opció, tot i que la segona no tingués els impediments legals que hom podria esperar.

Ara bé, casos com el de Salvador Ros demostren que, malgrat les sistematitzacions i models, els processos d’integració eren, sobretot, dures aventures personals en les quals el factor individual podia cobrar una gran importància. Sense saber que Salvador Ros era un pagès de remença fugit, no s’entén quin interès podia tenir aquest mestre de cases, humil segurament, en pagar una carta de ciutadania i en comprometre’s a pagar unes càrregues fiscals quan, a priori, no es beneficiaria de les exempcions tributàries sobre les mercaderies. Ara bé, essent ciutadà, Salvador, lliure ja després de tres anys sense haver estat requerit, assegurava una llibertat que havia posat en perill quan, tornant al seu poble, va ser vist i perseguit pel seu senyor.

40. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 21-XI-1412.

41. Teresa VINYOLES, «Festes i “alegries” baixmedievales», *Revista d’etnologia de Catalunya*, 13 (1998), pàg. 42-61.

42. *AHCB*, 1C-V, 3 (*Informacions de ciutadania*, 1375-1420), 3-I-1407.

43. VINYOLES, «Festes...», pàg. 43.

Va poder tornar sà i estalvi a Barcelona, però, segurament, la por al passat li va fer comprendre aleshores que, malgrat la seva indiscutiblement reeixida integració social, només essent ciutadà podria ser definitivament lliure. En definitiva, que, per sobre de l'adaptació, s'imposava la dignitat.